

Realizace multikulturní výchovy na ZŠ

Kristýna Demetrová

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna DEMETROVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Realizace multikulturní výchovy na ZŠ**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.
Provedení výzkumu – analýza ŠVP, rozhovory s učiteli.
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.
Přijetí odpovídajících závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Gulová, L., Štěpařová, E.: Multikulturní výchova v teorii a praxi. Brno : Katedra sociální pedagogiky Pedagogické, 2004.

ISBN 80-86633-14-4

Mistrík, E.: Kultura a multikulturní výchova. Bratislava : Iris, 1999.

ISBN 80-88778-81-6

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : Bílá kniha / Ministerstvo školství. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001.

ISBN 80-211-0372-8

Průcha, J.: Multikulturní výchova : teorie-praxe-výzkum. 1. vyd. Praha : ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2

Šoltéssová, K. MULTI-KULTI na školách : metodická příručka pre multikulturnu výchovu. 1. vyd. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2006. 164 s. ISBN 80-89008-21-6.

Švingalová, D. Úvod do multikulturní výchovy. 1. vyd. Liberec : Liberecké Romské sdružení, 2007. 112 s. ISBN 978-80-903953-0-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jakub Hladík

Ústav pedagogických věd

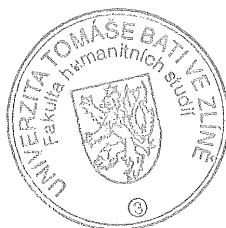
Datum zadání bakalářské práce:

17. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 17. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

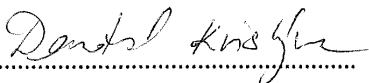
Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 6. 4. 2009

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá realizací Multikulturní výchovy na státních základních školách v České republice. V teoretické části rozebírám multikulturalismus a koncepci multikulturní výchovy. V praktické části popisuji výsledky výzkumu, který jsem provedla v únoru 2008 ve Zlínském a Olomouckém kraji. Provedla jsem interview s učiteli. Výzkum zjišťoval metody práce, zdroje informací. Otázky se týkaly také osobnosti učitele a názorů na současný školský zákon.

Klíčová slova: národ, etnikum, multikulturalismus, edukace, pedagogika, didaktika, rámcové vzdělávací programy

ABSTRACT

This work is about realization of multicultural education in state schools in Czech republic. I analyse in theoretic part multiculturalism and conception of multicultural education. I describe in practic part result of research, which i did on February 2008 in Zlin and Olomouc region. I did interview with teachers. Research find methods of work, source of information. Questions have to do with personality of teacher and opinion on contemporary law of school.

Keywords: nationality, minority, multiculturalism, education, pedagogy, didactic, edukations programs

Motto:

„ Účelem vzdělání není zaplnit mysl, ale otevřít ji. Čím více poznatků si osvojíme, tím víc si uvědomíme, co ještě neznáme. “

Děkuji panu Mgr. Jakobovi Hladíkovi za odborné vedení, konzultace, pomoc, vstřícnost a ochotu při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST	10
1.1 PODSTATA MULTIKULTURALISMU.....	10
1.2 INTEGRACE MINORIT A MENŠIN.....	11
1.3 SPOLEČNOST, MÉDIA A MENŠINY	12
2 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	14
2.1 LEGISLATIVNÍ NORMY A DOKUMENTY MŠMT.....	15
2.2 REALIZACE MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY.....	17
2.2.1 Prostředí pro realizaci.....	18
2.2.2 Metody výuky.....	18
2.2.3 Multikulturní výchova na půdě základních škol	20
2.3 OSOBNOST UČITELE.....	23
II PRAKTICKÁ ČÁST	25
3 PLÁNOVÁNÍ VÝZKUMU	26
3.1 POPIS VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	26
3.2 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	26
3.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	27
3.4 VÝZKUMNÁ METODA.....	27
3.5 ZPŮSOB VYHODNOCENÍ	27
4 VYHODNOCENÍ A PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	28
4.1 METODY, FORMY PRÁCE A OBSAH MKV	28
4.2 ZDROJE INFORMACÍ	31
4.3 VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ.....	33
4.4 OSOBNOST UČITELE.....	34
5 SHRUTÍ	37
ZÁVĚR	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	45
SEZNAM TABULEK	46
SEZNAM PŘÍLOH	47

ÚVOD

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na multikulturní výchovu a její aplikaci do edukační praxe, konkrétně do výuky základních škol. Zajímalo mě, jaká je podoba výuky multikulturní výchovy, zda je pro multikulturní výchovu dost prostoru a času ve výuce a v čem vidí učitelé hlavní úkol výchovy k multikulturalismu, neboť jsou to právě pedagogové, kteří mají v náplni svého povolání edukovat další generace.

Nepochopení odlišné kultury, hodnot a stylu života často vedou ke konfliktům a předsudkům, které mohou mít fatální následky ve formě diskriminace a rasismu. Multikulturní výchova má těmto stavům společnosti pomáhat předcházet. Jistě nejlepší formou učení se vnímat odlišnost druhého člověka jako pozitivum je sama zkušenost, kontakt s minoritou a zjištění, že existují dobří i zlí lidé, ale že jen původ a národnost nás k zařazení do jedné z těchto skupin nepředurčuje.

Základním krokem je orientovat systém vzdělávání pedagogů k multikulturní výchově v širším smyslu. Učitel potřebuje vědět, jak efektivně řešit problémy spojené s netolerancí, nebo projevy rasismu. Výzkumy potvrzují, že se trend imigrace stále zvyšuje. Na podporu rozmanitosti a sociální soudržnosti vytvořilo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy Plán integrační politiky. Součástí této agendy jsou programy na podporu multikulturního vzdělávání dětí a mládeže, projekty na podporu výuky českého jazyka. Tyto snahy směřují k zachování kulturní odlišnosti, zlepšení vzájemné komunikace a spolupráce. Zkrátka - učit se žít nejen vedle sebe, ale spolu, v koexistenci a kooperaci.

V teoretické části jsou kapitoly, které se věnují multikulturalismu, vysvětlují tento pojem i v historickém kontextu. Rozebírám také integraci minorit a menšin, toto téma považuji za velmi důležité, jelikož migrace obyvatelstva je typickým jevem současnosti. Další kapitola se již zaměřuje přímo na multikulturní výchovu. Hledám zde odpovědi na otázky, jako jsou: Co by mělo být jejím obsahem a jak by měla být vyučována? Kde a za jakých podmínek by měla probíhat a v neposlední řadě: Kdo by ji měl učit?

Praktická část zahrnuje sekvence rozhovorů s učiteli na téma Realizace multikulturní výchovy a jejich rozbor. Ve shrnutí uvádím nové poznatky, které se mi k tomuto tématu podařilo výzkumem zjistit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST

Multikulturalismus je jednak společenský jev, kdy na jednom území žije více etnik a národů, přičemž si uvědomují svou odlišnost, jednak je to ideologie a politická teorie. Je to tedy spolužití dvou a více kultur, které jsou chápány jako svébytné a rovnoprávné. Tento proces je nutno chápat jako nástroj vzájemného obohacování se. (Tancoš, 2004)

Tento pojem vznikl spojením dvou slov: multi (označení pro více, mnoho) a kultura (soubor kulturních a materiálních hodnot). Lze říci, že vlivem migrace obyvatelstva a globalizace je multikulturalismus celosvětový jev, většina společností není kulturně homogenní. Multikulturalismus je ideologie, jejíž vznik se datuje k 60. létům minulého století. V této souvislosti v USA a v Kanadě probíhaly boje za práva nejen etnických, ale i jiných menšin, např. homosexuálů, Afroameričanů. V Evropě nebyl příliv přistěhovalců do zemí tak výrazný. (Hladík, 2006)

Každý stát má menšiny, které na jeho území žijí velmi dlouho, to jsou například i Romové u nás. Romové žijí na našem území již od středověku. Lidé nově se objevující na jiném území mohou přicestovat z mnoha různých důvodů: Chtějí zde studovat, najít si zde lepší práci, utíkají před válkou nebo politickou situací atp. Obyvatelstvo území České republiky nebylo nikdy etnicky homogenní. Původní osídlení bylo především germánské a keltské, tato dvě etnika postupně odešla a přišli Slované. Praha se stala středoevropským centrem vzdělanosti a multikultury v době založení Karlovy univerzity (1348). I po vzniku Československa žilo na území tohoto státu žilo mnoho dalších národů. Nejpočetnější skupinou byli Němci. Kromě nich žili na československém území Židé, Poláci, Romové, Maďaři, Ukrajinci. V současnosti je dnes největší menšinou žijící v Čechách ukrajinská menšina, druhou je slovenská menšina. Další početné skupiny jsou Vietnamci, Rusové a Poláci.

1.1 Podstata multikulturalismu

Podstata multikulturalismu spočívá v uznání těchto faktů:

- Každá kulturní skupina je jedinečná, specifická, a jako taková by měla být vnímána a chápána příslušníky ostatních kultur.

- Každá kultura má stejnou hodnotu, její předávání z generace na generaci musí být umožněno. Je významnou součástí socializace jedinců a rozvoje lidské civilizace.
- Příslušníci každé kultury musí mít možnost se vzdělávat, svobodně se rozhodovat, dále mít možnost k udržování svých tradic a zvyků a uplatnění v životě jako příslušníci jiných kultur. (Průcha, 2006)

1.2 Integrace minorit a menšin

Integrace znamená včlenění jednoho nebo více osob, skupin do nové společnosti, kdy společnost akceptuje odlišnost nových členů. Integrace je proces permanentní interakce, která vede ke sjednocování do kulturně - společenské komunity. (Tancoš, 2004)

„Integrace je takovou formou adaptace, při níž menšinová skupina považuje kontakt s dominantní skupinou za významný a potřebný. Příslušníci této skupiny se však současně identifikují se svou původní kulturou, kterou si chtějí nadále podržet.“ (Navrátil, 2003, s. 167)

Integraci je nutno brát jako logický důsledek migrace, přičemž jedinec se postupně zařazuje do společnosti, ve všech aspektech (kulturních, sociálních atp.), které spolužití přináší. Společnost si již uvědomuje, že asimilační politika není řešením, pro některá etnika je nepřijatelná. Splynout s majoritní společností může pouze taková minorita, která o to stojí. Česká republika, stejně jako většina evropských zemí, si uvědomuje, že žádná civilizovaná země nesmí diskriminovat část svého obyvatelstva. Je to jak z důvodů morálních, tak i ekonomických. Dluhošová (2008) však upozorňuje, že integrace musí být komplexní, zasahovat všechny oblasti života, jinak nemá dlouhodobou perspektivu.

Barša (2003) uvádí tři oblasti integrace:

1. Kulturní :

- Asimilace - menšina opustí zvyky a hodnoty vlastní kultury a splyne s majoritou.
- Tavící tyglík, angl. *melting pot* - splynutí menšinové společnosti s většinovou, kdy některé prvky a rysy menšiny přesto obohatí většinovou, např. v Americe, všechny etnicko - kulturní skupiny mohou obohatit kulturu.

- Kulturně - pluralistická - menšina si uchovává svou vlastní kulturu, ale má silné ekonomické a politické vazby s majoritní společností, tento model je zaveden ve Velké Británii, Švédsku.
  - Multikulturalismus - kulturní a etnická odlišnost je vítaný a politicky prosazovaný rys společnosti dané země, např. kanadská a australská oficiální politika.
  - Segregace - záporná alternativa, uzavírání a vyčleňování menšinové kultury.
2. Sociálně - ekonomická integrace :
- Úplná nebo částečná asimilace
  - Ekonomická segregace - záporná alternativa
3. Občansko - politická integrace:
- Asimilace
  - Akomodace - částečná nebo úplná
  - Kontrola většinou - politická segregace - záporná alternativa
  - Etnicko - kulturní konflikt - záporná alternativa

Společnost si již uvědomuje, že asimilační politika není řešením, pro některá etnika je nepřijatelná. Splynout s majoritní společností může pouze taková minorita, která o to stojí. Česká republika, stejně jako většina evropských zemí, si uvědomuje, že žádná civilizovaná země nesmí diskriminovat část svého obyvatelstva. Je to jak z důvodů morálních, tak i ekonomických. Vývoj evropských států ukázal, že také liberální přístup a tolerance musí mít jisté hranice, v oblasti právní a individuální především. Zároveň multikulturní výchova se nemůže držet paušálních postupů a osnov. Ideálem je sestavovat výchovné programy v rámci snahy o individuální přístup pro každou sociální skupinu zvlášť. Tento plán je obtížněji realizovatelný - jak pro potřebu perfektní znalosti dané skupiny, tak i znalosti sestavovat výchovné programy. Snahy by tedy měly směřovat tomu, že většina přijme odlišnost menšiny a menšina se pokusí slevit ze svých požadavků.

1.3 Společnost, média a menšiny

Média hrají velmi důležitou roli při vytváření postojů vůči cizincům a menšinám. Pomocí informací ze sdělovacích prostředků získáváme představu o životě etnik. Ne vždy jsou

ale informace, podávané například médií, dostatečné. Pokud informují pouze o vzniklých konfliktech, mohou podporovat zažití negativní stereotypy. Rasistické projevy chování a prezentované postoje potvrzují existenci xenofobie. Proto je důležité začít s osvětou, která by vedla k méně pravicově extremistickým a nesnášenlivým názorům. Učitel může vést žáky ke kritickému myšlení, aby uměli přehodnotit obsah zprávy, článku, proslovu.

2 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Termín multikulturní výchova je převzat z angl. *multicultural education*. Tento pojem se u nás používá až od začátku devadesátých let minulého století. Dominantní je pro multikulturní výchovu proces vzdělávání. Multikulturní výchova je reakcí na migraci obyvatelstva. Edukace jako pedagogický nástroj hraje významnou roli v procesu integrace. Vychází z myšlenek normativního multikulturalismu.

„Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečné efekty nejsou spolehlivě prokázány.“ (Průcha, 2006, s. 15)

Jak poznamenává Tancoš (2004), multikulturní výchova není předmět, ale aspekt prostupující veškeré edukační snahy.

Škola je prostředí, kde se děti učí novým sociálním dovednostem, probíhá zde socializace, sociální interakce mezi žáky navzájem, mezi žáky a učitelem, vytváří se zde vztahy, které mají vliv na celkové klima ve třídě. Děti pocházející z menšin se samozřejmě snaží také o začlenění, které může mít - a dle mého názoru nepochybně má - vliv na kvalitu výkonu žáka. Jejich odlišnost jim může adaptaci a integraci do třídního kolektivu ztížit: „Děti patřící k menšinám se snaží o sjednocení někdy velmi odlišných kultur. Někdy je to pro ně velmi obtížné a škola v tomto procesu může sehrát nezastupitelnou roli.“ (Čermáková, et al., 2000, s. 13)

Jde jednak o edukaci českých dětí, ale právě tak i o děti z menšin. Děti uprchlíků a žadatelů o azyl jsou řazeny do běžných škol, výuka probíhá v českém jazyce. Učitel potřebuje vědět, jak řešit výuku s žáky ve třídách, ve kterých je kulturní a jazykové prostředí rozdílné.

Teorií a výzkumem ve výchově a vzdělávání etnických a rasových menšin se zabývá etnopedagogika (Průcha, Walterová, Mareš, 2008)

Průcha (2000) uvádí dvě základní koncepce multikulturní výchovy:

- Multikulturní výchova je proces, který by měl vést k pozitivnímu vnímání a hodnocení kulturních systémů odlišných od vlastní kultury.
- Multikulturní výchova je vytváření takových podmínek vzdělávání, např. konkrétní vzdělávací program, který se přizpůsobuje specifickým potřebám žáků z etnických, rasových, náboženských a jiných minorit.

Průcha (2001) uvádí, že multikulturní výchova čerpá z disciplín, jako jsou:

- Etnologie (teoretické poznatky o etnických skupinách),
- kulturní antropologie (procesy akulturace a adaptace ve styku různých skupin),
- etnosociologie (charakteristiky a postavení etnických menšin) a
- historická věda, zahrnující poznatky o vývoji etnických či náboženských skupin.

Multikulturní výchova (MKV) zahrnuje několik oblastí. Především je to expanzivní věda. Poznatky o multikulturní realitě a světě přináší oblast výzkumu. A samozřejmě je i oblastí praxe, edukace a osvěty.

2.1 Legislativní normy a dokumenty MŠMT

Vzdělávání cizinců upravuje zákon č. 561/2004 Sb. § 20 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Cíle základního vzdělávání upravuje zákon č. 561/2004 Sb. Hlava II. § 44 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Mezi ně patří např. aby se učili kreativně myslet a řešit problémy, komunikovat a kooperovat, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám.

Východiskem edukační činnosti škol by měly být jasné ideové záměry společnosti. Ty se promítají do dvou hlavních dokumentů, Bílé knihy a Rámcového vzdělávacího programu pro Základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). Upravují školní osnovy a výchovně - vzdělávací materiály, MKV se tak dostává do učebních osnov a do učebnic některých vyučovacích předmětů. Vzdělávací programy pro ZŠ uvádí, že žáci si mají vážit svého domova, nepodporovat žádné formy diskriminace a uvědomovat si nebezpečí spojená s rasismem, chápat důležitost dodržování lidských práv a svobod. Za nejdůležitější dokument je označován Národní program rozvoje vzdělávání v České republice - Bílá

kniha. Tento dokument stanovuje v obecné rovině cíle vzdělávání, kam je zahrnuta i multikulturní výchova. (Průcha, 2006)

Přesněji vymezený obsah multikulturní výchovy obsahuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Zde je stanoveno téma MKV jako průřezové - tzn. povinná součást vzdělávání na ZŠ, ale není zde určen ani způsob výuky, ani časové ohraničení. Obsah by měl plynule prolínat a navazovat na probíranou výukovou látku. Multikulturní výchova prolíná především těmito vzdělávacími oblastmi: Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost, Informační a komunikační technologie, Umění a kultura, Člověk a zdraví, Člověk a příroda. Vazba na tyto oblasti je dána tématy zabývajícími se vztahy příslušníků národů a etnických skupin.

Průřezová témata umožňují, aby ve výuce pedagog se žáky mohl diskutovat problémy u nás i současného světa, které jsou naléhavé svou podstatou i do budoucna. MKV může být tak chápána jako příležitost, cesta jak ukázat dětem, že cesta vzájemného naslouchání si a odstranění předsudků nám může pomoci k dialogu důležitému vždy pro obě strany. (Buryánek, 2006)

Průřezové téma multikulturní výchova v základním vzdělávání seznamuje žáky kulturou, tradicemi a hodnotami národů a etnik. Tak si žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturu, duchovní a materiální hodnoty: Umožňuje hledání a definování kulturního zakotvení a porozumění jak své, tak i odlišným kulturám. Klade důraz na spravedlnost, solidaritu a toleranci, respektování sociokulturní rozmanitosti. Důležité je u menšinového etnika podporovat kulturní specifika, ale také poznávání kultury celé společnosti, majoritní většina se dozvídá o základních odlišnostech národností, které žijí ve společném státě. Toto vzájemné poznávání může ulehčit spolupráci. Obsah MKV má reagovat na aktuální společenské přeměny.

Multikulturní výchova se týká i mezilidských vztahů ve škole, vztahů mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi školou a rodinou, mezi školou a místní komunitou. Škola je místo, kde se setkávají žáci z rozdílného sociálního a kulturního zázemí. Všichni by se měli cítit rovnoprávně. Přínos multikulturní výchovy by se měl projevit v rozvíjení osobností žáků v těchto oblastech:

1. Vědomosti, schopnosti, dovednosti:

- Rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti, poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus.
- Učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, respektovat, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých.
- Rozvíjí schopnost tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin.
- Rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti, napomáhá prevenci vzniku xenofobie a uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné.

2. Postoje a hodnoty:

- Pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je.
- Napomáhá žákům být sám sebou, chápat své sociokulturní zázemí, pomáhá uvědomovat si principy života v demokratické společnosti.
- Ovlivňuje a koriguje hodnotový systém žáků, učí je brát odlišnost jako příležitost k obohacení
- Učí aktivně se spolupodílet na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám bez projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu. (RVP ZV, 2005)

2.2 Realizace multikulturní výchovy

Úlohou multikulturní výchovy je vytvořit pospolitost jak ve třídách, tak v celé škole, formovat u dětí postoje jako respekt mezi lidmi, tolerance, občanská soudržnost. Podle výzkumů, prováděných v rámci vývojové psychologie, děti přebírají postoje k cizincům od rodičů. Ti tedy mají velký vliv, bohužel, společnost některé výchovné tendence v rodině neovlivní - rodiče s xenofobiím myšlením nebudou své děti vést k toleranci. Úloha školy a multikulturní výchova tímto nabývají na významu. V průběhu školní docházky dochází k utváření a fixaci etnických postojů, škola zprostředkovává pravidelné setkávání různých

etnik a je proto důležité dbát o přátelskou atmosféru. Potřebná je nejen interkulturní kompetence, ale i osvobození od předsudků, které dřímají v každém z nás.

„Platí pravidlo, že pomáháme - li dětem z rozdílných kultur a prostředí nacházet podobné nebo i stejné společné znaky, potřeby a zájmy s ostatními, posilujeme jejich sounáležitost a dobré vztahy. Jejich odlišné kulturní hodnoty vyjdou na povrch samy, a to v podobě, která bude pro ně nezraňující, přijatelná a pro všechny bude znamenat obohacení a nové zkušenosti.“ (Čermáková, et al., s. 11)

Situace se za posledních několik let změnila. Od roku 2001, kdy se začal program Varianty společnosti Člověk v tísní tomuto tématu věnovat, vzrostl počet subjektů, který realizuje projekty multikulturní výchovy.

Švingalová (2007) upozorňuje, že MKV by měla být přirozenou součástí výuky a komunikace pedagogů se žáky. Zároveň poznamenává, že mnozí učitelé MKV realizovali již dříve z vlastní iniciativy, aniž by jim byli povinni vyučovat.

2.2.1 Prostředí pro realizaci

Uskutečňování multikulturní výchovy se opírá o teoretické koncepce a programy, které by měly vycházet ze současnosti. Především proto, aby se daly aplikovat do praxe, do každodenního života. Podpora multikulturního soužití začíná často teprve na školách.

Výuka je ve školách momentálně nejužívanějším prostorem pro MKV. Ve vyučovacích předmětech se probírají témata o specifikách odlišných kultur, poznávání jiných národů. Multikulturní výchově mohou posloužit různé vyučovací předměty, více prostoru poskytuje dějepis, cizojazyčné předměty, zeměpis, občanská a rodinná výchova. Kromě školní výuky se MKV realizuje na projektech, výstavách, festivalech a jiných kulturních akcích. Také školní výlety se dají spojit s multikulturní výchovou. Dostáváme se tak k odkazu J. A. Komenského, který mladým lidem doporučoval cestovat a seznamovat se s odlišnými národy a jejich zvyky.

2.2.2 Metody výuky

Pedagog má možnost volit z různých metod ve výuce. Metody lze i kombinovat podle tématu, času, věkové skupiny. Obsah, metody a formy výuky by měly být cílovou skupinu oslovit. Multikulturní výchova by podle nových trendů ve výuce měla využívat techniky

kritického myšlení, interaktivního vyučování, kooperativní výchovy. Pro výuku MKV lze použít např.:

- Klasické výukové metody - slovní - přednáška, besedy, rozhovor, práce s textem. Dále názorně - demonstrační, např. film, a dovednostně - praktické - různé workshopy a dílny.
- Aktivizující výukové metody - metody diskusí, diskuse slouží k prezentaci názoru, žáci se učí dát prostor ostatním účastníkům, dále metody situační (komplexní metody učení v životních situacích/učení zážitkem), metody inscenační (výuka dramatem/hraní rolí, výuka dramatem je velice vhodná, zde děti mají velký prostor pro improvizaci, spontánnost, komunikaci.. Použít můžeme také dramatickou výchovu v podobě školního divadla. Dále skupinová a kooperativní výuka - vhodná pro rozvoj vzájemné kooperace a didaktické hry.
- Metody heuristické, řešení problému - problémová metoda, kdy žáci hledají možnosti řešení, brainstorming, partnerská výuka, kdy učitel a žák jsou partneři, samostatná práce, projektová výuka, (žáci za pomoci vyučujícího řeší určitý problém), projekty překračují prostředí třídy a lze zapojit i rodiče dětí. Projekt vychází z praktických potřeb. Kritické myšlení - žáci by měli být vedeni ke kritickému myšlení, učit se kritickou analýzu textu. (Švingalová, 2007)

Svou roli hrají i média a především internet, který je zdrojem obrovské škály informací. Mnohá aktuální témata nám mohou přes internetové stránky být více přiblížená. Multikulturní výchovu lze realizovat i přes mezinárodní spolupráci zemí, regionů, měst, výměnných pobytů a podpory výuky cizích jazyků.

Publikace na českém trhu se většinou zaměřují na rozličné způsoby her, které zprostředkovávají informace o jiných národech. Například Krejčová a Kargerová (2003) ale hodnotí, že většinou se ve školách používají učebnice a příběhy, které reprezentují život majoritní společnosti. Aktivitu lze použít na projektovou výuku, nebo příležitostně při tematické výuce. Vedlejším cílem může být také snaha o podporu spolupráce a upevnění vztahů ve skupině a třídě. Uvádím strukturu projektů od Cílkové a Schönerové (2007):

- Základní údaje - zejména geografické údaje.

- Literární ukázka - použijeme úryvek, lze zkombinovat i hudbou, na představení daného národa.
- Hudba - hraje významnou roli při vytváření atmosféry a koncentrace.
- Vlajka - připomíná zemi, kterou probíráme.
- Mapa, popř. atlas nebo globus. Děti získávají zeměpisný přehled a dokážou poté ukázat, na kterém kontinentu je daná země, zda je např. větší než ČR a jak se jmenuje hlavní město.
- Historie - Děti mohou fakta vyhledávat sami a poté je prezentovat spolužákům. Zlepší si tak práci s informacemi.
- Povídání - Autentická výpověď spolužáka nebo návštěva člověka nečeského původu může dětem dát více než pouze čtení nebo film.
- Pohádka, příběh: lze číst nebo zdramatizovat. Lze spojit také s výtvarnou aktivitou.
- Písmo a řeč - učení se různých frází z cizích jazyků z cizí děti velmi baví.
- Kuchyně - ochutnávání receptů jiných národů.
- Závěrečný kvíz - na ověření získaných znalostí a na závěr doporučení zdrojů informací a internetových odkazů.

Kulascová (2006) aplikuje podobnou strukturu přímo do dramatické výuky. Důraz přitom klade na iniciativu a aktivitu žáků a také vzájemnou spolupráci. Žáci obdrží (nebo dostanou za úkol najít) základní informace o národu, menšině, kterou představí ostatním:

- Geografické - poloha, úřední jazyk, hlavní město, počet a národnostní struktura obyvatelstva.
- Ostatní - významné osobnosti, národní jídlo, národní tanec.
- Dramatizace nejznámější pohádky, pověsti nebo příběhu.

2.2.3 Multikulturní výchova na půdě základních škol

Základní vzdělávání je rozděleno na 1. a 2. stupeň. Každá tato vzdělávací etapa má specifické vzdělávací cíle, odlišné metody a formy práce, ale i problémy, které je třeba řešit.

Úlohou multikulturní výchovy na 1. stupni je připravit děti na soužití s lidmi odlišných kultur a tak pochopit i svou kulturu. Učitel by měl dětem ukázat, jak je může komunikace s jiným národem obohatit, že každý člověk má právo na úctu. V primárním vzdělávání má své pevné místo, podílí se na formování osobnosti, rozvíjí schopnosti a znalosti, dává dětem možnost utvářet si vlastní názory a prezentovat postoje. Při formulování cílů a obsahu multikulturní výchovy vycházíme z obecných cílů výchovy a vzdělávání na tomto stupni školy. Je ale třeba reagovat na aktuální dění nejen u nás, ale i ve světě.

L'uptáková (2004) uvádí tyto cíle:

- Kognitivní (osvojení znalostí),
- afektivní (rozvoj hodnotových, postojových a sociálních zručností) a
- psychomotorické (tvorba materiálních a kulturních hodnot).

Pokud tento obsah multikulturní výchovy přeneseme do roviny výuky na 1. stupni, lze jej dělit následovně:

- Znalosti a intelektové dovednosti - žák by měl chápat vztahy mezi věcmi a jevy, příčinou a důsledkem. Dále by se měl učit složitějším myšlenkovým operacím - třídít, analyzovat. Nezbytné je učit se historii svého národa a národů, se kterými žije, chápat odkaz dějin dneška, znát svůj rodný jazyk a národní zvyky, kulturní tradici. Geografické informace by mu měly pomoci pochopit vztah člověka k prostředí, ve kterém žije, umět zařadit své nejbližší území do regionu. Důležitá je také znalost demografie, tedy vědět, jaké národy a etnika žijí v naší zemi, jaké jazyky se u nás používají, vyjmenovat náboženství. Poznatky o vlastní identitě se skládají z rodokmenu rodiny, vysvětlení rodinných pojmů, dále znalost státních symbolů, státního zřízení a důležitých a známých historických a současných osobností národa.
- Sociální zručnosti - se zaměřením na multikulturní vztahy a soužití by žák měl umět přesně a správně komunikovat, aktivně naslouchat, zvládat řešení konfliktů nenásilnou formou, dokázat hodnotit sebe i druhé, ocenit je, pochválit, pěstovat sebekontrolu, být v jednání asertivní a empatický.
- Motivačně snahové a hodnotově postojové - osobnostní charakteristiky, tzn. mít úctu k sobě a k druhým, víru ve vlastní hodnotu, vážit si rodiny, uznávat rovnost

mezi lidmi, tolerovat jiné náboženské vyznání, kulturní i životní odlišnosti, cenit si hodnot jako jsou zdraví, láska, mír aj., mít úctu ke státu a respektovat zákony, odmítat utlačování, osočování a nenávisť. Věřit ve vzájemnou pomoc.

- Psychomotorické schopnosti - zahrnují v sobě vnímat a tvořit materiální a duchovní kulturní hodnoty národ

Švingalová (2007) uvádí pět tematických okruhů průřezových témat MKV stanovených na základě aktuální společenské situace. Výběr a realizace jednotlivých okruhů nechává na dohodě pedagogů, rodičů a žáků.

1. Kulturní diference - tato oblast se zaměřuje na učení se o vlastní kultuře, rozeznávání specifik mezi kulturami a respektování této odlišnosti.
2. Lidské vztahy - zahrnují základy slušného chování, naplňování hodnot jako jsou sounáležitost, empatie.
3. Etnický původ - důraz se klade na rovnoprávné postavení menšin a získávání informací o etnikách, které u nás žijí.
4. Multikulturalita - důležitá je komunikace. Poznávání a učení se cizím jazykům nám komunikaci usnadňuje.
5. Princip sociálního smíru a solidarity - přiznání odpovědnosti jednotlivce za nekonfliktní vztahy a odstraňování předsudků.

Tato struktura je uvedena také v RVP ZV.

Druhý stupeň navazuje a rozvíjí na předchozí, základem na tomto stupni základního vzdělávání je další poznávání, podchycování a rozvíjení potencialit jednotlivých žáků: „Rozvíjení vlastních schopností a zájmů, tvořivosti a tvořivé řešení problémů, osvojení účinné komunikace, spolupráce a respekt k práci druhých, schopnost projevat se jako svobodná osobnost, tolerance a ohleduplnost, citlivý a vnímavý vztah k lidem i přírodě, ale i schopnost aktivně ovlivnit situaci správným směrem - na odpovědný vztah k sobě a svému zdraví, reálný odhad vlastních možností.“ (Bílá kniha, 2001, s. 48-49)

2.3 Osobnost učitele

Učit o multikultuře znamená vyznat se v jejich pojmech, znát aktuální problematiku a umět hledat zdroje vhodných informací.

Jakou přípravou prochází učitelé, tedy ti, kteří mají vést další generace k pozitivním postojům a toleranci, v jiných státech? Konkrétní prvky se liší v každé zemi. Miková (2004) uvádí, že například Švédsko klade důraz na lingvistickou znalost jazyka etnických menšin. Účinek vedl k bilingvistice. Ve Finsku se program pro přípravu učitelů se specializací na multikulturní výchovu realizuje - např. na univerzitě v Oulu. Od poloviny 90. let zde je možné studovat magisterský obor Multikulturní výchova. Švýcarská instituce Fachstelle IKP organizuje vzdělávání učitelů, kurzy a projekty. Praxe multikulturní výchovy v Americe má již dvacetiletou tradici, je zprostředkována vyškolenými učiteli: „Požaduje se, aby si profesionální pedagogové osvojili multikulturní kompetenci. Tedy všechny osoby, které se stávají učiteli, musí být senzitivní k realitě kulturní diverzity a musí být schopny rozumět etnicky odlišným hodnotovým orientacím svých žáků.“ (Miková, in Gulová, Štěpařová, 2004, s. 83)

Česká republika podporuje vzdělávací programy a projekty, včetně neformálního vzdělávání a osvěty. Učitel se musí naučit ve své výuce lépe reagovat na individuální potřeby žáků, na aktuální stav jejich poznání a poskytovat jim účinnou podporu. Učitel by měl nacházet podporu v osnovách a učebních pomůckách.

Postupy podle Bílé knihy (2001, s. 51):

- „Změnit koncepci vzdělávání učitelů pro 1. a 2. stupeň základního vzdělávání pomocí státem normativně stanovených kvalifikačních požadavků, při zachování jejich magisterské úrovně, dbát na vyváženost odborně předmětové, pedagogicko - psychologické, předmětově didaktické a praktické složky přípravy.
- Vzdělávání učitelů zaměřit na širší spektrum profesních dovedností, souvisejících s integračními trendy výuky, (...)
- Rozšířit a zkvalitnit vzdělávání učitelů v týmových a inovativních činnostech, zařadit větší podíl osobnostně sociální přípravy, didaktiky, speciální pedagogiky a praxe.

- Podpořit projekty dalšího vzdělávání učitelů, zaměřeného na změnu postojů, prožitkovým učením, pedagogické dovednosti (kooperativní učení, řízení týmové spolupráce, projektové učení), práci na vlastním rozvoji (sebehodnocení, komunikace, řešení konfliktů, videotrénink interakcí, zvládnání stresu), výcvik učitelských sborů v týmové spolupráci při realizaci společných projektů.“

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 PLÁNOVÁNÍ VÝZKUMU

V praktické části se zabývám vlastním výzkumem bakalářské práce. V následujících kapitolách se věnuji výzkumnému cíli, výzkumným otázkám, metodám, výzkumnému vzorku, vyhodnocení výzkumu a shrnutí. Zvolila jsem kvalitativní výzkum, který mi umožnil hlouběji proniknout do problematiky.

3.1 Popis výzkumného problému

Realizace multikulturní výchovy je podle RVP ČR průřezové téma. Učitelé mají ze zákona povinnost vyučovat žáky multikulturní výchovu, jejíž působení by se mělo projevit v komplexu vědomostí, schopností, znalostí, hodnot a postojů edukovaných. Způsob realizace a časová dotace v jednotlivých ročnících je v kompetenci škol, potažmo učitelů, kteří vyučují.

Praxe na školách může vypadat odlišně od předepsaných norem. Ať už z pohledu diskutabilní možnosti učitelů ovlivňovat postoje a hodnoty žáků, tak i z hlediska připravenosti učitelů. „Aby mohli být učitelé schopní multikulturní výchovu realizovat, musí mít především jasno v základních pojmech a potřebují také vědět, z čeho studovat a odkud čerpat informace a pomoc k multikulturní výchově. (Průcha, 2006, s. 28) Proto jsem se rozhodla udělat na několika českých školách rozhovory s učiteli s cílem zmapovat současný stav.

3.2 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Pro účely mého výzkumu jsem si stanovila hlavní výzkumný cíl:

- Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, jakými metodami je realizovaná multikulturní výchova ve výuce na 1. stupni základních škol.

Díličními otázkami výzkumu jsou:

- Jaké jsou zdroje informací, ze kterých učitelé čerpají?
- Cítí se učitelé dostatečně připraveni (vzdělaní) na realizaci principů multikulturní výchovy?
- Co by mělo být podle pedagogů obsahem multikulturní výchovy?

Cílem výzkumu je na položené otázky odpovědět a vyvodit závěry, stanovit náměty pro další zkoumání.

3.3 Charakteristika výzkumného souboru

Metoda záměrného výběru je metodou výběru, s jakou se při aplikaci kvalitativního přístupu setkáváme často, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná vlastnost nebo stav. Na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze jedince, kteří toto kritérium splňují a jsou ochotni se do výzkumu zapojit. (Patton, in Miovský, 2006)

Pro výzkum jsem vybrala metodou záměrného výběru šest učitelů a učitelek ze tří škol Zlínského a Moravskoslezského kraje. Jsou to pedagogové a pedagožky vyučující na 1. a 2. stupni základních škol. Jejich věk se pohybuje v rozmezí od 35 do 45 let. Z každé školy jsem vybrala dva pedagogy.

3.4 Výzkumná metoda

K realizaci výzkumu a zodpovězení otázek jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda dává díky navázání osobního kontaktu prostor pro otevřené odpovědi a umožňuje zaměřit se na problém. Lze také zachytit motivy a postoje respondenta. (Chráška, 2007)

3.5 Způsob vyhodnocení

Odpovědi respondentů, které se objevují ve výzkumu, jsem očíslovala následujícím způsobem:

V1, V2 - pedagogové ze ZŠ Majakovského, Vrahovice

K1, K2 - pedagogové ze ZŠ Klenovice na Hané

R1, R2 - pedagogové ze ZŠ 5. května Rožnov pod Radhoštěm

Anonymitu pedagogů jsem zachovala přiřazením dvoumístných kódů složených z písmene a čísla : písmeno značí školu a číslo rozlišení pedagogů.

4 VYHODNOCENÍ A PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkum jsem realizovala v únoru 2008. Zjištěné údaje jsem vyhodnotila takto:

- Nahrané rozhovory jsem pečlivě přepsala.
- Podle stanovených kritérií jsem udělala rozbor každé odpovědi a vybrala důležité sekvence.
- Výsledky jsem zaznamenala do tabulky.
- Na závěr jsem odpovědi interpretovala a shrnula. Vzhledem k tomu, že výzkum je vyhodnocen kvalitativně, uvedla jsem za každou kladenou otázkou slovní komentář, který se vztahuje k jednotlivým odpovědím.

Pro vyhodnocení výzkumu jsem si stanovila tyto kategorie:

- 1) Metody, formy práce a obsah multikulturní výchovy
- 2) Informační zdroje, které učitelé využívají
- 3) Vzdělávání učitelů
- 4) Osobnost učitele

4.1 Metody, formy práce a obsah MKV

Tato kategorie zjišťuje:

- Zaznamenání používaných metod a forem práce při realizaci multikulturní výchovy, jejich využití ve výuce.
- Co by mělo být obsahem multikulturní výchovy podle pedagogů, k čemu by se měli děti v současnosti vést.
- Zhodnocení, zda je ve výuce i mimo ni dostatek prostoru a času pro výuku multikulturní výchovy.

*VI: . „Děti se zapojí **sami**, někdy i **sami začnou**. Někdy se povede **diskuze** na podnět žáků v kombinaci s **výkladem**. Taky děláme **projektové dny**.*

Obsahem MKV by mělo být to, **jak se děti mají chovat sami mezi sebou, na své úrovni, a potom vůči dospělým a autoritám.** Vidím, že děti jsou stále arogantnější, často si nadávají, měli by respektovat sebe i ty ostatní.

Čas na výuku lze najít.“

V2: „**Rozhovor, diskuze, někdy sezení ve skupině.**

A měli by se vést k tomu, aby **pozdravili, poděkovali, poprosili a k sobě se chovali ohleduplně a laskavě.** To se vytrácí. Komunikuji to i rodiči, souhlasí, abych je k tomu vedla, děti by si to měli přinést už z rodiny.

Času je **dost, ale teoreticky, ne prakticky, osnovy nám to neumožní.**“

K1: „Na úrovni dětí spíš kladu **otázky, sami nezačnou.**

Dětem chybí **tolerance.** Měli by se vést **ke snaze pomoci druhým.**

Ano, vždy se na něco narazí, dá se tomu **chvilka** věnovat.“

K2: „Někdy je to **výkladu, někdy se snažím o diskuzi, i když v některých třídách se to nedaří, žáci nejsou schopni dodržovat pravidla. Ale zkusíme i skupinové práce.**

Obsah MKV by mělo být **porozumění.** Je to těžké - existuje představa, že by děti měli hodně diskutovat, děti to přebírají špatně, zle se jim to vysvětluje. Někde musí být meze a oni je nevidí, myšlenka to není špatná, ale není to jen o škole. Děti vidí něco v televizi a chtějí to vysvětlit, v rodině to nefunguje, rodiče nediskutují se svými dětmi.

Dá se to zařadit jen v **částech.** Hlavně v Občanské výchově se ten čas dá najít.“

R1: „Nejprve **výklad, nadnesu problém** žákům, zejména konkrétní problém, např. kauza Čunek a Romové ve Vsetíně. Protože na konkrétním příkladu pochopí obecné informace...při **diskuzi** žáci sami uvádí příklady. Ale už jsem prevenci rasismu musel jednou věnovat i celou hodinu angličtiny, děti se nehezky vyjadřovaly o Hispáncích.

Děti je třeba vést k větší **toleranci** a nesoudit podle vzhledu, náboženství, barvy pleti atd.

Toho času na výuku MKV by mohlo být víc ...už proto, že se setkáváme s lidmi různých ras...Taky záleží na učebnicích, zda tam jsou ta multikulturní témata.“

R2: *„Spíš se to týká klasické výuky...snažíme se MKV prolínat do všech předmětů...Dá se o tom hovořit jak v Českém jazyce, tak i v Matematice, i ve Výtvarné výchově...já jsem učila chlapce ze Slovenska, kolegyně zase má ve třídě vietnamskou holčičku, takže my máme multikulturní výchovu pořád.*

Vedeme děti k toleranci, ohleduplnosti, je nutné také s dětmi řešit jejich problémy a hledat příčiny.

Času je dost, výuka se tomu musí přizpůsobit.“

tabulka 1 – Metody, formy práce a obsah MKV

Kategorie 1	Metody, formy práce a obsah MKV
V1	Rozhovor, diskuze, sezení ve skupině. Projektová výuka. Obsah - základy slušného chování, rozvoj komunikace. Času na výuku MKV není nedostatek.
V2	Diskuzi na podnět žáků, výklad. Obsah - vedení dětí ke slušnosti a úctě. Osnovy nejsou pružné, na výuku MKV není dost času.
K1	Kladení otázek, výklad. Obsah - snaha pomáhat. Času je dostatek, je nepravidelný, sekvenční.
K2	Diskuze, metody skupinové práce. Obsah - porozumění. Výuka se dá zařadit v částech, více v OV.
R1	Příklad, výklad, diskuze. Obsah - toleranci, odstranit předsudky žáků. Času je nedostatek.
R2	Všechny předměty - diskuze, vyprávění, názorná ukázka. Obsah - tolerance a ohleduplnost. Času je dostatek.

- V1** Aplikuje běžné výukové metody - rozhovor, diskuze, sezení ve skupině. Do obsahu řadí základy slušného chování rozvoj komunikace. Času na výuku MKV není nedostatek.
- V2** Rozvíjí diskuzi na podnět žáků, nebo jim podává informace, o které požádají. Obsah má spočívat v vedení dětí ke slušnosti a úctě.
- K1** Výuka neobsahuje aktivizační metody, jedná se o aktivitu jednostrannou, žáci jsou pasivnějším prvkem. Obsah je vymezen do altruismu.
- K2** Učitelka se snaží zapojit žáky, ale žáci porušují pravidla diskuze, také využívá metod skupinové práce. Obsah vymezuje do pojmu porozumění.
- R1** Učitel vyučuje na konkrétním příkladu ze současnosti, podá žákům výklad o dané problematice a na závěr uvede diskuze, do které se žáci zapojí. Zvýšit toleranci a odstranit předsudky žáků. Času je nedostatek ve výuce, pedagog využívá multikulturních témat v učebnicích a při takových příležitostech zavádí diskuzi.
- R2** Aplikuje MKV do všech předmětů, při různých příležitostech, využívá výpověď spolužáka s cizí národností. Důležitost klade na ohleduplnost a toleranci, zmiňuje také učení řešení aktuálních problémů. Času je dostatek, po reorganizaci konkrétní výukové struktury.

4.2 Zdroje informací

Tato kategorie zjišťuje:

- Zdroje informací, ze kterých učitelé čerpají inspiraci pro aplikaci prvků MKV.

- V1** „*Já čerpám hlavně z učebnic, učebnice angličtiny jsou dnes dobré, je tam hodně o životě cizích národů, takže se to dá zmínit v průběhu hodin. Je to takový přirozený způsob, jak na to navázat.*“
- V2** „*Čtu Časopis Prevence a také sleduji běžný tisk a televizi, ve zprávách je dost aktuálních témat na inspiraci. V poslední době děti hodně sledují televizi, takže je lepší mít přehled, oni pak s něčím vždycky přijdou.*“
- K1** „*Ve školní knihovně máme dost literatury, konkrétně nevím, kterou jsem četla naposled, ale i v Učitelských novinách občas je nějaký článek. I když já vycházím ze situací, které přijdou. Také jsem učila Roma, vím, jak s nimi mluvit.*“

K2 „Sleduji **učebnice** Občanské výchovy, které vychází... řada od Valenty se mi líbí, mám vždy alespoň jeden exemplář pro sebe. Jezdím na **školení**, které se týká skupinové práce. V knihovně nemáme žádné knihy na toto téma.“

R1 „Kapitoly v **učebnicích** v Rodinné a Občanské výchově, také jsem byl dvakrát na **školení**, tam se o MKV hovořilo.“

R2 „Publikace ani ne..spíš z **praxe** a ze **zkušenosti kolegů**. A také **PPP**, úzce s nimi spolupracujeme. Tam se vždy dozvíme, jak postupovat, jak jednat s dětmi z menšin.“

tabulka 2 - Zdroje informací

Kategorie 2	Zdroje informací
V1	Učebnice
V2	Média
K1	knihovna, UN
K2	Učebnice a školení
R1	Kapitoly z učebnic, školení
R2	Praxe a zkušenosti kolegů, PPP

V1 Učitelka nachází oporu v učebních pomůckách, kde jsou dle jejího názoru dobře zpracována témata MKV.

V2 Hlavním zdrojem inspirací je periodikum Prevence, dále se učitelka zajímá o aktuální témata, o nichž informují média, jako noviny a televizní zpravodajské pořady.

K1 Uvádí, že ve školní knihovně je dostatek publikací k čerpání informací a inspirací. Odtud čerpá. Také sleduje UN.

K2 Zaměřuje se zejména na kvalitu učebnic, ze kterých čerpá nejvíce. Absolvovala také školení, ze kterého poznatky aplikuje do výuky.

R1 Z učebnic používá pro MKV pouze některé kapitoly a též zmiňuje absolvovaná školení.

R2 Čerpá ze své praxe a konzultuje jednotlivé problematiky se svými kolegy. Jelikož často spolupracuje s PPP, čerpá i z doporučení speciálních pedagogů.

4.3 Vzdělávání učitelů

Tato kategorie zjišťuje:

- Pokud by bylo pedagogům nabídnuto školení o MKV, na co by mělo být zaměřeno a co by mělo obsahovat, aby na něj učitelé chtěli jít a mít z něj užitek.
- Patří MKV a její znalost do oblasti sebevzdělávání učitele nebo do rámce povinností vedení školy?

VI „Určitě bych školení uvítala. Některá témata jsou ožehavá, je třeba se učit, jak zvolit vhodná témata. **Škola** by to mohla organizovat a účastnit by se mohl celý učitelský sbor.“

V2 „Ano, spíše o tom, **jak učit**, než co. Je to podle mě oblast **sebevzdělávání**.“

K1 „No školení bych chtěla takové, aby se věnovalo **spolupracování dětí**. Záleží na délce praxe. Já čerpám ze svých **zkušeností**, nebo **UN**... kdo se tím chce zabývat, měl by informace hledat **sám**.“

K2 „Každé školení je přínosné a já tam čerpám inspiraci, ať je o čemkoliv. Vzdělávání učitele a vedení-mělo by to být **v rovnováze**.“

R1 „Určitě zaměřené na **romskou problematiku**, jak to řešit. Škola by měla **podporovat** vzdělání svých učitelů, **sám** učitel by se měl zajímat, já hodně čtu.“

R2 „Jak působit na děti, aby se co nejlépe **zadaptovali** v našem prostředí... i přímé metody, konkrétně, **metodika**. Učitel by **sám** měl hledat informace, které potřebuje.“

tabulka 3 - Vzdělávání učitelů

Kategorie 3	Vzdělávání učitelů
V1	Školení ano, zaměření na volbu témat ve výuce. Jedná se o oblast sebevzdělávání.
V2	Zaměřit školení na metody výuky. Jedná se o oblast sebevzdělávání.
K1	Školení o podpoře koheze mezi žáky. Jedná se o oblast sebevzdělávání.
K2	Školení vítá, obsah nebyl vymezen. Uznává podíl ve vzdělávání jak u konkrétního učitele, tak i vedení.

R1	Uvádí potřebu školení o romské problematice. Uznává ve vzdělávání podíl obou stran.
R2	Zaměřit školení na integraci dětí z menšin, klade důležitost na praxi, konkrétní postupy a metodiku. Jedná se o oblast sebevzdělávání.

V1 O školení by měla zájem, uvědomuje si důležitost volby vhodných témat a nutnost mít citlivý přístup k žákům. Navrhuje, aby takováto školení organizovala škola a přichází s námětem na inovaci ve školství-školení by se mohl zúčastnit celý učitelský sbor.

V2 Školení by se mělo věnovat formám a metodám výuky, než samotnému obsahu. Znalost MKV je oblastí sebevzdělávání pedagoga.

K1 Pro tuto pedagožku by bylo užitečné takové školení, které by se zaměřilo na zdokonalování spolupráce mezi žáky. Ve znalosti uplatnit MKV se jedná o oblast sebevzdělávání.

K2 Označuje každé školení za přínosné, neudává žádný konkrétní požadavek na obsah školení o MKV.

R1 Za náplň školení by si přál téma romského etnika a problematické okruhy soužití, s důrazem na návrhy řešení. Vzdělávání v oblasti MKV vyžaduje spolupráci školy a učitele.

R2 Užitečné informace jsou ty, které se věnují integraci a adaptaci žáků s odlišnou národností, vyslovuje i požadavek na školení o výukových metodách pro takové žáky.

4.4 Osobnost učitele

Tato kategorie zjišťuje:

- Kteří učitelé mohou učit MKV, popř. může učit MKV každý učitel?
- Do jaké míry mohou učitelé ventilovat své názory a postoje před žáky, jaký to může mít na žáky vliv?

- V1** „Vzdělání tomu **odpovídá**, učitelé se hodně sebevzdělávají...a říkat své názory - **jak u čeho**. Zkušenosti se dají použít, ale musí to přefiltrovat, vědět, co se dá použít.“
- V2** „**Nevím**, jestli každý. Každý učitel by měl mít charisma. Svůj názor **říct**, ale dát žákovi **prostor**, že existují i jiné názory. Nechat ho v tom žít...v dnešní době má učitel na žáky velký vliv, takovou zbraň, že je může doslova zblbnout. Na to si musí dávat pozor.“
- K1** „**Ano**, měl by být schopen. Jeho názor by měl být **rozumný**, nést např. k rasismu.“
- K2** „V každém předmětu se dá najít **kousek**, kam to zařadit, takže by to měli umět. Názory má prezentovat do určité míry. Aby **neovlivňoval** žáky. Aby jim nevnucoval to svoje... nechat jim prostor... pokud jsou jejich názory špatné, učitel by je měl korigovat správným směrem. Měli by ale mít pocit, že se rozhodují sami.“
- R1** „Měl by k tomu mít vztah a něco o tom vědět... **nevím**, jestli dělit učitele podle toho, co učí, ale měl by to být ten, kdo se o to zajímá. Měl by se zamýšlet nad svými názory, zda sám není **zaujatý**. Neubrání se tomu, aby nevyjádřil svůj názor, třeba na ty Romy... měl by nechat i děti aby se vyjádřili. Ale hlídat, aby nikdo neměl extrémní názory.“
- R2** „Na 1. stupni by to měl zvládnout **každý**, jsme s dětmi stále. A na 2. také, případně by si mohl dodělat vzdělání. Děti jsou velmi ovlivnitelné, máme ten dar jim **vštěpovat** důležité vlastnosti. Oni vidí učitele jako autoritu, je to pro ně vzor.“

tabulka 4 - Osobnost učitele

Kategorie 4	Osobnost učitele
V1	MKV může učit každý učitel. Zkušenosti lze žákům předat, ve vhodné formě.
V2	Neví, kdo může učit MKV. Názor lze říct, ale nemanipulovat s názorem žáků.
K1	MKV může učit každý učitel. Názor učitele musí být společensky přijatelný, pak ho může prezentovat.
K2	Každý učitel může učit MKV. Názory učitele nemají ovlivňovat žáky.
R1	Učit MKV může učitel se vztahem k MKV.

	Učitel má své názory nejprve zhodnotit.
R2	MKV může učit každý učitel. Názory učitelů by žáky ovlivňovat neměli.

- V1** Učit MKV by měl být schopen každý učitel. Názory lze vyslovovat jen v některých případech.
- V2** Na první část týkající se osobnosti učitele, udala nevím, názory učitel může prezentovat, ale pod podmínkou, že mu zpřístupní i jiné názory.
- K1** Zhodnotila, že MKV může učit každý učitel, měl by být kompetentní. Názor učitele nesmí podporovat myšlenky diskriminace, rasismu a dalších společností ohrožujících jevů.
- K2** Udává, že v každém předmětu lze MKV realizovat, tudíž každý učitel může učit MKV. Názory prezentovat jen do té míry, aby neovlivňoval žáky.
- R1** Učit MKV může takový učitel, který k ní má pozitivní vztah a chce se jí věnovat. Při prezentaci vlastních názorů musí dbát na objektivitu a být sám k sobě upřímný, hledat tendence k předsudkům.
- R2** MKV by měl umět učit každý učitel. Uznává ovlivnitelnost žáků, ale názory učitelů by žáky ovlivňovat neměli.

5 SHRNUTÍ

Z rozhovorů, které jsem s pedagogy uskutečnila, je nyní možné udělat si konkrétnější představu o tom, jak je téma multikulturní výchovy ve výuce na základních školách realizované. Byla jsem příjemně potěšena zájmem a zápalem, s jakým pedagogové odpovídali na otázky. Mnohé otázky by si jistě zasloužily i hlubší prozkoumání.

V následujícím odstavci shrnuji poznatky, které vyplynuly z výzkumných zjištění.

1. Metody, formy práce a realizace MKV

Při realizaci kombinují učitelé různé metody. Žádný pedagog neuvedl pouze jednu metodu. Pedagogové nejčastěji používají výukové metody aktivizující - diskuze. Dále se opakovaly metody kooperační - skupinové práce, metody klasické slovní - výklad, vyprávění, někteří pedagogové se snaží o metody heuristické, výuku na konkrétním příkladu/problému, nebo také názorně - demonstrační – na názorné ukázce. Také uplatňují kladení otázek žákům a projektovou výuku nebo podávají informace, o které je žáci sami požádají.

Co by mělo být obsahem MKV? Dle odpovědí lze usoudit, že obecně je třeba se zaměřit na komunikaci a vztahy mezi dětmi. Do obsahu multikulturní výchovy řadí učitelé základy slušného chování, uvádí, že dětem chybí slušnost, úcta, ohleduplnost, jeden pedagog zmiňuje také rozvoj komunikace, jiní si kladou za cíl zvýšit toleranci a odstranit předsudky žáků. Jeden pedagog zmiňuje také učení řešení aktuálních problémů.

V této části výzkumu mě také zajímalo, zda je podle pedagogů v současnosti dostatek času na výuku MKV. Z odpovědí vyplynulo, že polovina učitelů má pocit, že čas na výuku MKV je dostatečný. Někteří pedagogové poukazují na fakt, že čas si „musí najít“, že tento čas je pouze sekvenční.

2. Zdroje informací

Odkud berou učitelé informace a inspiraci pro realizaci MKV ve výuce? Učitelé uváděly nejčastěji učebnice, dále média, jako noviny a televizní zpravodajské pořady. Pedagogové se snaží sledovat aktuální dění prostřednictvím masmédií, jelikož tento zdroj používají i děti a žádají pak učitele o výklad událostí, kterým nerozumí. Jedna pedagožka čerpá ve školní knihovně, jeden učitel uvedl Učitelské noviny a jeden periodikum Prevence. Jedna aplikuje zkušenosti z praxe a konzultuje jednotlivá témata se svými kolegy, čerpá i z doporučení speciálních pedagogů z Pedagogicko - psychologické poradny.

3. Vzdělávání učitelů

O školení, které by se týkalo MKV by měli zájem všichni dotázaní. Témata se však u jednotlivých učitelů lišila: Školení by se mělo věnovat formám a metodám výuky, zdokonalování spolupráce mezi žáky, jeden pedagog uvedl téma romského etnika a problematické okruhy soužití, s důrazem na návrhy řešení, další pedagožka by ráda absolvovala školení o integraci a adaptaci žáků s odlišnou národností a o výukových metodách pro takové žáky.

Má další otázka měla za cíl zjistit, zda oslovení pedagogové považují znalost MKV za oblast sebevzdělávání a sběr informací je tedy jen na nich samotných, nebo by samo vedení školy mělo učitelům aktivně nabízet školení, vybírat publikace do knihoven atd. Čtyři pedagogové z šesti dotázaných si myslí, že znalost MKV je oblastí sebevzdělávání pedagoga, pouze dva konstatují, že vzdělávání v oblasti MKV vyžaduje spolupráci školy a učitele.

4. Osobnost učitele

Zajímalo mne, nakolik je důležitá osobnost učitele při výuce MKV, tedy, zda ji může učit každý učitel, nebo je k tomu zapotřebí konkrétních vlastností a schopností. Více učitelů uvedlo, že učit MKV by měl být schopen každý učitel. Důvody tohoto názoru jsou rozdílné - v každém předmětu lze MKV realizovat, tudíž každý učitel může učit MKV, další odpověď byla: vzdělání tomu odpovídá, měl by být kompetentní. Jedna pedagožka odpověděla neví, proto usuzuji, že otázka, zda může MKV učit každý učitel, je vhodná k hlubšímu zamyšlení a svou podstatou je polemická. Objevil se i názor, že učit MKV může takový učitel, který k ní má pozitivní vztah a chce se jí věnovat.

Může/měl by učitel říkat své názory žákům? Každý pedagog souhlasí s tím, aby učitel prezentoval své názory, mají však konkrétní podmínky: Při prezentaci vlastních názorů musí učitel dbát na objektivitu a být sám k sobě upřímný, hledat tendence k předsudkům. Názory lze vyslovovat jen v některých případech. Názory učitel může prezentovat, ale pod podmínkou, že zpřístupní i jiné názory. Nesmí podporovat myšlenky diskriminace, rasismu a dalších společností ohrožujících jevů. Názory lze prezentovat jen do té míry, aby neovlivňovaly žáky. Názory učitelů by žáky ovlivňovat neměli.

Jelikož se v mém výzkumu jedná o malý výzkumný vzorek, nelze výzkum zobecňovat na širší populaci. Pro kvalitativní výzkum je důležitá příprava, sběr dat, ale také vedení

rozhovoru a samotné vyhodnocení. Zpracování může mít nedostatky, které by profesionální výzkumník neudělal. Přesto mohou být závěry mé práce inspirací.

ZÁVĚR

Vývoj společnosti směřuje k jedinému: ke stále se propojujícímu společenství národů. Hranice států se stávají prostupnějšími, mnoho míst na tomto světě se považuje za multikulturní - tedy jakousi směsici národů a etnik žijících společně na jednom území, v jednom městě, ulici či domě. Takovéto soužití nás může vzájemně velice obohatit, neboť je nesmírně poučné poznat jiné kultury, jiná náboženství, jazyky, jiný životní styl a porovnat je se svým. Nicméně takové soužití ze stejných důvodů nemusí být vůbec jednoduché. Na cestě při hledání porozumění a klidného spoluzití pomáhá Multikulturní výchova, která si právě toto klade za cíl.

V bakalářské práci jsem nastínila problematiku realizace průřezových témat, konkrétně multikulturní výchovy, do výuky základních škol. V kvalitativním výzkumu jsem se zaměřila na reálný stav v současnosti, který jsem zjišťovala pomocí interview s pedagogy.

Cílem mé bakalářské práce bylo hlouběji proniknout do tématu a díky autentickým výpovědím učitelů zjistit úskalí realizace multikulturní výchovy. Tedy, zda jsou podmínky ve škole vyhovující a zda se pedagogové cítí být dostatečně kompetentní. Také mě zajímalo, jaké školení by chtěli absolvovat, aby pro ně bylo přínosem v této oblasti. Tím jsem zjistila témata, která jsou pro učitele při výuce problematičtější. Zjišťovala jsem, jak se pedagogům daří prolínat toto průřezové téma výukou. Učitelé nám také mohou nejlépe říci, co by vlastně mělo být obsahem multikulturní výchovy, jelikož znají své žáky, sledují je během vyučování i v době, kdy sice výuka neprobíhá, ale žáci jsou na půdě školy a chovají se spontánněji.

Výzkum poukázal na další oblasti, které by bylo vhodné dále popisovat a rozvíjet. Další bádání považuji za důležité, stejně jako šíření jeho výsledků. Objevily se další výzkumné otázky, které by se daly dále zkoumat. Například, nakolik mění klima a atmosféru ve třídě přítomnost spolužáka cizí národnosti. Také by jistě bylo přínosné zkoumat roli médií v utváření etnických postojů dětí, jelikož výzkum ukazuje, že současná generace dětí navštěvujících základní školy sledují publicistické pořady v televizi a odtud berou náměty na diskuze, mají zájem diskutovat o lokálních i světových kauzách.

Mnozí již pochopili, že při řešení společenských problémů je lepší vynaložit energii na rozvíjení komunikace a hledání řešení, než jen zarputile trvat na svém požadavku.

Pokud se nám podaří vnést myšlenku spolupracující multikulturní společnosti do života dalších generací, multikulturní výchova splní svůj účel.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-325-020-9.
- [2] BURIÁNEK, J., a kol. *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Člověk v tísni, 2002. ISBN 80-7106-614-1.
- [3] CÍLKOVÁ, E., SCHÖNEROVÁ, P. *Náměty pro multikulturní výchovu*. Praha: Portál, 2007. 168 s. ISBN 978-80-7367-238-6.
- [4] ČERMÁKOVÁ, J. H., RABIŇÁKOVÁ, D., STOHRÖVÁ, H., ŠIŠKOVÁ, T. *Ty + já = kamarádi*. 1. vyd.. Praha: ISV, 2000. 155 s. ISBN 80-85866-76-5.
- [5] DLUHOŠOVÁ, H. *Integrace cizinců v České republice*. In ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2
- [6] GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ E. (ed.) *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. 1. vyd., Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MDS, 2004. 231 s. ISBN 80-86633-14-4.
- [7] HLADÍK, J. *Multikulturní výchova (socializace a integrace menšin)*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-424-9.
- [8] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [9] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s. , 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4
- [10] KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. *Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-695-0
- [11] KULASCOVÁ, K. *Multikulturní výchova dětí a mládeže vo volnom čase*. In *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006. ISBN 80-903727-1-6
- [12] MIKOVÁ, M. *Příprava budoucího učitele pro práci s dětmi z národnostních menšin*. In GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ E. (ed.) *Multikulturní výchova v teorii*

- a praxi*. 1. vyd., Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MDS, 2004. 231 s. ISBN 80-86633-14-4.
- [13] MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [14] *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.
- [15] NAVRÁTIL, P. A KOL. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše spolužití vyhlídky*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8
- [16] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova - příručka nejen pro učitele*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2006. 264 s. ISBN 80-7254-866-2.
- [17] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: vědecké základy pro její teorii a praktické aktivity*. IN GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ E. (ed.) *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. 1. vyd. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MDS, 2004. 231 s. ISBN 80-86633-14-4.
- [18] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: Teorie - praxe - výzkum*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 212 s. ISBN 80-85866-72-2
- [19] PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 270 s. ISBN 80-7178-399-4
- [20] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2005. ISBN 80-87000-02-1
- [21] ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2
- [22] ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy*. 1. vyd. Liberec: Liberecké romské sdružení, 2007. 116 s. ISBN 978-80-903953-0-5
- [23] TANCOŠ, J. *Multikulturní výchova: současný stav a její úloha v integračním procese společnosti*. In GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ E. (ed.) *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. 1. vyd. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické

fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MDS, 2004.231 s. ISBN 80-86633-14-4.

- [24] Zákon MŠMT č. 561/2004 Sb., § 20, ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MKV Multikulturní výchova

RVP ZV Rámcový vzdělávací program Základního vzdělávání

PPP Pedagogicko – psychologická poradna

UN Učitelské noviny

SEZNAM TABULEK

tabulka 1 – Metody, formy práce a obsah MKV.....	30
tabulka 2 - Zdroje informací	32
tabulka 3 - Vzdělávání učitelů	33
tabulka 4 - Osobnost učitele.....	35

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: SEZNAM OTÁZEK

PŘÍLOHA P I: SEZNAM OTÁZEK

Jméno učitele:

Kód učitele:

Délka učitelské praxe:

Které předměty a třídy vyučujete?

Metody, formy práce a obsah multikulturní výchovy

1. Popište mi, jaké používáte metody a formy práce při realizaci multikulturní výchovy, ve výuce (nebo mimo ni).
2. Co by mělo být podle Vás obsahem multikulturní výchovy?
3. K čemu by se měli děti v současnosti vést?
4. Je podle Vás ve výuce (i mimo ni) dostatek prostoru a času pro výuku multikulturní výchovy?

Informační zdroje, které učitelé využívají

5. Odkud čerpáte informace a inspiraci pro aplikaci prvků MKV do výuky?
6. Máte nějaký oblíbený zdroj, publikaci, ke které se vracíte?

Vzdělávání učitelů

- Pokud by bylo Vám nabídnuto školení o MKV, na co by mělo být zaměřeno a co by mělo obsahovat, abyste na něj chtěli jít a měli z něj užitek?
- Myslíte si, že patří MKV a její znalost do oblasti sebevzdělávání učitele nebo do rámce povinností vedení školy?
-

Osobnost učitele

- Kteří učitelé mohou učit MKV, popř. může učit MKV každý učitel?

- Do jaké míry mohou učitelé ventilovat své názory a postoje před žáky, jaký to může mít na žáky vliv?